
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ

УДК 336.71

Богдан Петрович АДАМИК

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: bogdan_fbb@ukr.net

Андрій Сергійович СКІРКА

здобувач
E-mail: skirka92@mail.ru

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація

У статті подано класифікацію систем страхування депозитів, проаналізовано її функціонування у провідних країнах світу. Звернено увагу на існування морального ризику, при визначенні розміру та об'єктів відшкодування вкладів.

Досліджено та подано порівняльну характеристику основних аспектів законодавства про страхування вкладів у країнах ЄС та України. Проаналізовано розмір фінансових ресурсів Федеральної корпорації страхування депозитів США. Подано деякі аспекти функціонування страхування депозитів у Німеччині та Великобританії. Зазначено ключові принципи ефективної системи гарантування вкладів, розроблені Міжнародною асоціацією страховиків депозитів та зазначено їх виконання в Україні.

Ключові слова: заощадження, депозит, банк, страхування, вкладник.

Богдан Петрович АДАМЫК

кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела
Тернопольский национальный экономический университет
E-mail: bogdan_fbb@ukr.net

Андрей Сергеевич СКОРИК

соискатель
E-mail: skirka92@mail.ru

МИРОВОЙ ОПЫТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье представлена классификация систем страхования депозитов, проанализированы ее функционирования в ведущих странах мира. Обращено внимание на существование морального риска, при определении размера и объектов возмещения вкладов.

Исследованы и представлены сравнительную характеристику основных аспектов законодательства о страховании вкладов в странах ЕС и Украины. Проанализированы размер финансовых ресурсов Федеральной корпорации страхования депозитов США. Представлены некоторые аспекты функционирования страхования депозитов в Германии и Великобритании. Указано ключевые принципы эффективной системы гарантирования вкладов, разработанные Международной ассоциацией страховщиков депозитов и указано их выполнения в Украине. По результатам нашего исследования, представлены некоторые рекомендации, по совершенствованию отечественной системы гарантирования вкладов.

Ключевые слова: сбережения, депозит, банк, страхование, вкладчик.

Bohdan ADAMYK
PhD in Economics, Associate Professor
E-mail: bogdan_fbb@ukr.net
Ternopil National Economic University

Andrii SKIRKA
Phd Student
E-mail: skirka92@mail.ru

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF THE DEPOSIT GUARANTEE SYSTEM AND THE OPPORTUNITY TO USE IT IN UKRAINE

Abstract

Economic growth is impossible without reliable and stable functioning of the banking system. In the current economic conditions the increase of public confidence in the banks, through the development of national deposit guarantee system are particularly relevant. The aim of study can be determined as analysis of international experience of the deposit guarantee system and certain some aspects of the proceedings in Ukraine.

The article presents the classification of of deposit insurance system and its functionality in the leading countries. Also analyzed the existence of moral hazard in determining the size and facilities refund deposits.

It has been pointed the comparative description of the main aspects of legislation deposit insurance in the EU and Ukraine. Analyzed the amount of financial resources Federal Deposit Insurance Corporation United States of America. Posted certain aspects of deposit insurance in Federal Republic of Germany and the United Kingdom. Also analyzed the Core Principles for Effective Deposit Insurance wich developed International Association of Deposit Insurers.

It has been pointed some recommendations to improvement of the national deposit insurance system.

Keywords: savings deposit, bank, insurance, depositor.

JEL Classification: G21

Постановка проблеми. Із набутого світового досвіду країн, економіки яких переживали фінансові кризи, виявлено, що значний комерційний ризик банків та їхнє банкрутство несе у собі ланцюгову реакцію, яка поширюється на інші банки, шляхом вилучення вкладниками своїх заощаджень. Масштабні кризи у банківському секторі, паніка, а за нею і масове вилучення вкладів, змусили ряд країн замислитися над прийняттям програм страхування банківських депозитів. Саме страхування (гарантування) банківських депозитів відіграє значну роль у підвищенні інвестиційної привабливості банківської системи та успішно діє в багатьох країнах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням гарантування банківських вкладів присвячено праці багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема В. Огієнко, Т. Смовженко, І. Серветник, К. Медісон, М. Радулеску, Л. Лейвен та ін.

Постановка завдання. Метою статті є:

- аналіз зарубіжного досвіду функціонування системи гарантування вкладів;
- подання класифікації систем страхування депозитів, на основі зарубіжного досвіду та їх історичного розвитку;
- розкриття особливостей функціонування системи страхування вкладів провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна криза 1929-1933 років у США поклала початок створення світової системи страхування депозитів (ССД), яка має понад 85-річну історію свого розвитку та вдосконалення. Головна ціль заснування FDIC полягала у підвищенні впевненості вкладників у банківській системі, яка була втрачена значною кількістю банкрутств банків.

З того часу, за сприянням МВФ та Світового банку, багато країн почали запроваджувати дану систему. Створення її на міжнародному рівні, з однаковими правилами та принципами

ефективного функціонування, відбулось за рахунок Міжнародної Асоціації страховиків депозитів (МАСД, IADI) та Європейського форуму страховиків депозитів (ЄФСД, EFDI), які засновані у 2002 році. Дані організації є некомерційні і в основному мають на меті підтримку стабільності банківських систем, шляхом співпраці між країнами, створення можливостей для обміну інформацією та набутим досвідом з питань страхування депозитів, а також проведення досліджень та розробка загальних принципів ефективною системи страхування депозитів (ССД) [3, 2].

Страхування вкладів класифікують за такими основними ознаками:

– правове регулювання ССД: може бути як експліцитне (явне, формальне, відкрите) так і імпліцитне (неявне, приховане). У експліцитному страхуванні існують чіткі встановлені правила, терміни, розміри виплат гарантованих сум за вкладами, а також конкретний порядок виведення неплатоспроможних банків з ринку (Австрія, Німеччина, Італія, Швейцарія, Україна та ін. (112 країн). Як правило, таке страхування застосують країни з високим та середнім рівнем доходу. Імпліцитне страхування характеризується відсутністю фонду та чіткого законодавства, який би визначав способи захисту вкладів, однак за рішенням державних органів, при настанні банкрутства банку, можлива виплата страхових сум вкладникам (Ангола, Ізраїль, Нова Зеландія та ін. (77 країн) [5];

– механізм фінансування ССД, який поділяється на:

а) авансовий платіж (ex-ante) – характеризується залученням коштів (страхових премій) від учасників ССД та створенням фонду. Страхові премії обчислюється як певний відсоток від бази розрахунку (сукупний розмір вкладів, що підлягають страхуванню, в одному банку). Також може застосовуватися диференціація зборів, яка залежить від рівня ризиків активних операцій банків (США, Німеччина, Україна та ін.);

б) по факту (ex-post) – кошти акумулюються тільки у випадку банкрутства банку. Якщо таке відбудеться у період економічного спаду, іншим банкам ймовірно доведеться внести більше коштів. Ця циклічна особливість підвищує системний ризик. Даний вид фінансування вимагає ефективного банківського нагляду та стабільну банківську систему, у якій практично відсутні кризові явища (Австралія, Австрія, Греція, Італія, Нідерланди, Швейцарія та ін.);

в) змішаний. Існує як авансовий платіж, так і, за необхідності, включає механізм додаткового фінансування банками, через спеціальні премії, податки або кредити [12];

– форма власності та управління ССД: державна, приватна, змішана. У державній системі створюється установа, яка не має на меті отримання прибутку (США, Англія, Швеція, Україна та ін.). Приватна – діє на комерційних засадах та переслідує свої інтереси, держава, як правило, не втручається в дані процеси (Австрія, Іспанія, Італія та ін.). В основі змішаної системи перебуває орган, яким керують спільно і держава, і банківські організації (Кіпр, Греція, Японія та ін.) [6];

– фінансова участь держави у ССД: пряма та опосередкована. Пряма участь передбачає надання фонду початкового капіталу для його функціонування та/або здійснення регулярних внесків до страхового фонду (Японія, Іспанія, Індія та ін.). У разі нестачі грошових коштів, країна може дофінансувати фонд, шляхом випуску кредитних облігацій Міністерством фінансів, що гарантуються урядом або ж отримати доступ до фінансування від Центрального банку – опосередковано (США, Англія, Австрія, Україна та ін.) [6];

– розмір та об'єкт відшкодувань: повний, обмежений, вклади в національній чи іноземній валютах, вклади фізичних та юридичних осіб. Відшкодування вкладу у повному розмірі може збільшити ризиковість операцій, як зі сторони вкладника, так і зі сторони банку. Оскільки вкладник, знаючи, що його вклад відшкодують у повному обсязі, – не аналізує банківську систему, де він виступає її «інвестором». А банк тим часом може проводити ризикову політику нарощування кредитування та не дотримуватись банківських нормативів (moral hazard – моральний ризик). Незначна кількість країн відшкодовують вклади у іноземній

валюти – національною, за курсом, встановленим центральним банком, деякі країни встановлюють ліміт покриття для таких депозитів [5].

Звернемо увагу на страхування депозитів у Сполучених Штатах Америки. Так, учасниками Федеральної корпорації страхування депозитів (FDIC) станом на 30 червня 2015 р. є 5 472 комерційних банків (85342 депозитів) і 876 ощадних установ (9653 депозитів). Розмір застрахованих вкладів становив 6,351 млрд. дол. США, у той час як розмір фінансових ресурсів фонду становить 67,6 млрд. дол. США. Держава, у разі потреби, може надати кредит до 100 млрд. доларів [4].

Популярність FDIC є високою через те, що банківська система США перенесла багато потрясінь, внаслідок чого йому, за свою понад 80-річну історію існування, довелося відшкодовувати значні суми коштів, виводити банки із ринку, реалізовувати їхні активи, а також сприяти підвищенню ефективності цього механізму, шляхом наукових розробок та рекомендацій.

Варто відмітити, що у Німеччині більш ліберально підходять до страхування вкладів, кожен банк добровільно приймає рішення про участь у ССД. Ані держава, ані центральний Бундесбанк, котрий не виступає кредитором останньої інстанції, не мають прямого впливу щодо приватних фондів страхування вкладів, які створюються банківськими асоціаціями. На даний момент у Німеччині існують 6 фондів по страхуванню вкладів, кожен з яких створений асоціаціями по різних групах фінансових установ, котрі вносять щорічні платежі до фонду.

Об'єктом страхування є майже усі види вкладів, окрім міжбанківських та боргових зобов'язань на пред'явника, і зобов'язань банку стосовно своїх керівників і засновників. Керівництво фондів має право корегувати порядок та розмір стягнення внесків, а також може припинити їх збір або збільшити, якщо коштів недостатньо. Страхування поширюється на вклади в євро, а також в іншій валюті, що діє на території країн Євросоюзу, але не більше встановленого Директивою 2014/49/ Євросоюзу Європейського Парламенту і Ради від 16 квітня 2014 року, 100 000 євро. Деякі приватні фонди надають необмежену гарантію, або ж не більше 30% значення власного капіталу банку [9].

У Великобританії початок розвитку ССД пов'язують із Банківським актом 1979 р., хоча сам фонд, як самостійна юридична установа почав функціонувати з 19.02.1982 р. Учасниками системи гарантування вкладів обов'язково є комерційні банки та інші фінансові установи. Обов'язком для них є щорічні членські внески, які прогнозує фонд на наступний рік, згідно із складенням свого бюджету, вони розподіляються згідно об'єктів страхування; на 2015/16 він оголосив обов'язковий внесок у розмірі 319 млн. фунтів стерлінгів, з яких страхування депозитів у фінансових установах займає лише 13 млн. [10].

Метою компенсаційного фінансового фонду (Financial Services Compensation Scheme - FSCS) є гарантування коштів населення, готовність швидко та ефективно відреагувати на банкрутства фінансових установ; підвищувати знання та навички працівників фонду. FSCS є державною юридичною установою та перебуває під контролем Банку Англії. Упродовж 2014/15 було відшкодовано вкладів на суму 4,1 млн. фунтів стерлінгів та отримано 1,076 млрд. членських внесків [8].

Доцільно подати узагальнення ознак правового функціонування системи гарантування вкладів у країнах ЄС та України, яку зображено у табл. 1.

Слід зазначити, що існують також загальноприйняті принципи ефективної ССД, котрі розроблені та були прийняті у листопаді 2014 року Базельським комітетом з питань банківського нагляду та МАСД. Дані принципи направлені на зменшення морального ризику та якісної оцінки середовища (макроекономічних умов, пруденційного регулювання, правової і судової системи). Ключові принципи і їх виконання в Україні подано у табл. 2.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика законодавства про
ССД у країнах ЄС та України**

Ознаки	Країни-члени ЄС	Україна
Законодавча база	Директива 2014/49/ЄС від 16.04.2014 р. [7]	ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 2012 року [1]
Правовий статус фонду	Може бути як державна так і приватна установа	Державна юридична особа
Джерела фінансування створеного фонду	Диференційовані авансові платежі, які залежать від рівня ризиковості (risk based funding) установи	Квартальні авансові платежі (ex-ante фінансування), від бази нарахування – 0,5 % у національній валюті; 0,8 % від у іноземній валюті
Об'єкт захисту	Усі депозити фізичних та юридичних осіб (окрім деяких випадків)	Лише депозити фізичних осіб
Обмеження щодо відшкодування	Кошти власного капіталу, боргові цінні папери, векселі, вклади пов'язані із шахрайськими схемами відмивання грошей, тощо	Пов'язаним із банком особам; за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; вкладками у банківських металах, тощо
Учасники	Обов'язкова участь усіх кредитно-фінансових установ	Обов'язкова участь банків
Встановлений ліміт розміру відшкодування	100 000 євро	200 000 грн. (за курсом НБУ станом на 31.10.2015 – 8 000 євро)
Термін виплат	Упродовж 20 днів; з 01.01.2024 – 7 днів	Початок виплат не пізніше 20 або 30 роб. днів; упродовж дії тимч. адміністрації та ліквідації

Таблиця 2

Ключові принципи ефективних систем страхування депозитів та виконання їх в Україні [11]

№ п/п	Принцип	Виконання принципу в Україні
1	Цілі державної політики – захист вкладників та сприяння фінансової стабільності	+/-
2	Мандат і повноваження – підтримка досягнення цілей державної політики, чітко визначені і офіційно закріплені в законодавстві	+
3	Управління – вищий орган управління і керівництва складається з осіб, які повинні бути підзвітним і ізольованим від зовнішніх впливів, та володіти необхідною професійною кваліфікацією і сумлінністю, щодо своїх обов'язків	+/-
4	Відносини з іншими учасниками системи забезпечення фінансової стабільності – безперервний обмін інформацією стосовно функціонування ССД	+
5	Транскордонні питання – за умови істотної участі зарубіжних банків, повинен існувати механізм обміну інформацією між страховиками депозитів відповідних країн	+/-
6	Роль страховика депозитів у плануванні на випадок надзвичайних ситуацій та управлінні кризами – ефективне планування на випадок непередбачених обставин (недостатності фінансових ресурсів, тощо) і криз	+/-
7	Членство – обов'язкове для всіх банків, у тому числі державні, та існування дієвого пруденційного регулювання	+/-

8	Рівень покриття – має бути обмеженим за розміром, надійним і поширюватися на переважну більшість вкладників, періодично (мінімум 1 раз на 5 років) він повинен бути переглянутим	+
9	Ресурси та напрями використання коштів – достатність ресурсів фонду, для відшкодування коштів, встановлення цільового розміру фонду, на основі чітких і прозорих критеріїв, які підлягають періодичному перегляду	+
10	Публічна інформованість – необхідність безперервного інформування громадськості про ССД, з метою захисту вкладників і сприяння фінансовій стабільності	+
11	Правовий захист – захист від збитків і інших судових рішень проти осіб фонду, прийнятих у процесі виконання покладених на нього обов'язків.	+/-
12	Дії у відношенні сторін, винних у руйнуванні банку – фонд повинен бути наділений повноваженнями щодо юридичного покарання осіб, винних у банкрутстві банку посадових осіб (членів ради директорів, керівників і власників), а також пов'язаних з ними осіб, та постачальників професійних послуг (аудиторів, бухгалтерів, юристів та оцінювачів активів)	-
13	Раннє виявлення та своєчасне втручання – має бути завчасним і виваженим у діяльність проблемного банку	+/-
14	Регулювання роботи з проблемними банками – достатність ресурсів фонду, для застосування своїх повноважень по врегулюванню неплатоспроможності банку	+
15	Особливості відшкодування вкладникам – оперативна виплата коштів вкладникам протягом 7 днів, з метою сприяння фінансовій стабільності	-
16	Відшкодування витрат – законодавство має наділяти фонд правом на задоволення його вимог із продажу активів банку, відповідно до черговості вимог кредиторів	+/-

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вище зазначене, можемо зробити висновок, що існування ССД допомагає підвищити довіру до фінансово-кредитних установ. Однак, вітчизняна система захисту вкладів, на нашу думку, має ряд аспектів, котрі потрібно запровадити або ж вдосконалити, згідно із світовою практикою.

Відповідно до останніх дій НБУ, стосовно підвищення рівня прозорості інформації про власників банку, корисно використати та запровадити німецький досвід, котрий більш жорсткіше ставиться до пов'язаних із банком осіб, керівників, а також їхніх прямих родичів, котрим, у разі банкрутства банку, кошти не відшкодовуються. Слід забезпечити прозору роботу судової системи та дій від ФГВФО і НБУ. Корисно запровадити диференційовані внески до ФГВФО, які б базувались або на рейтинговій оціночній системі CAMELS чи на системі оцінки ризиків, підвищити ефективність здійснення банківського нагляду та ефективного моніторингу проблемно-ризикових банків шляхом подвійного нагляду, як з боку НБУ так і з боку Фонду.

Список літератури

1. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»: прийнятий від 23.02.2012 року, редакція від 12 серпня 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
2. Сайт Європейського Форуму страховиків депозитів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://efdi.eu/index.php?id=2>
3. Сайт Міжнародної Асоціації страховиків депозитів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.iadi.org/default.aspx>
4. Сайт Федеральної корпорації страхування депозитів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fdic.gov>
5. Asli Demirgüç-Kunt, Edward Kane, Luc Laeven “Deposit Insurance Around the World: A Comprehensive Analysis and Database”, September 2015.
6. Asli Demirgüç-Kunt, Edward Kane, Luc Laeven “Deposit Insurance Database”, July 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14118.pdf>
7. Directive 2014/49/EC of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on

deposit-guarantee schemes [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0049&from=EN>

8. Financial Services Compensation Scheme Annual Report and Accounts 2014/15 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.fscs.org.uk/globalassets/publications/fscs_arac_2015_final_lo_web_version.pdf

9. Financial Stability Board «Thematic Review on Deposit Insurance Systems», 7 February 2012 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_120208.pdf?page_moved=1

10. FSCS announces final levy for 2015/16 at £319m [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.fscs.org.uk/industry/news/2015/april/fscs-announces-final-levy-for-201516-at-319m/>

11. IADI Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems / International Association of Deposit Insurers (IADI) – 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iadi.org/docs/cprevised2014nov.pdf>

12. International Association of Deposit Insurers “Funding of Deposit Insurance Systems”, May 2009 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.iadi.org/docs/funding%20final%20guidance%20paper%206_may_2009.pdf

References

1. Law of Ukraine "On the system of guaranteeing deposits of individuals", adopted on 23.02.2012, the edition of August 12, 2015 [electronic resource] - Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

2. The site of the European Forum of Deposit Insurers [electronic resource] - Access: <http://efdi.eu/index.php?id=2>

3. The site of the International Association of Deposit Insurers [electronic resource] - Access: <http://www.iadi.org/default.aspx>

4. The site of the Federal Deposit Insurance Corporation [electronic resource] - Access: <https://www.fdic.gov>

5. Asli Demirgüç-Kunt, Edward Kane, Luc Laeven “Deposit Insurance Around the World: A Comprehensive Analysis and Database”, September 2015.

6. Asli Demirgüç-Kunt, Edward Kane, Luc Laeven “Deposit Insurance Database”, July 2014 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14118.pdf>

7. Directive 2014/49/EC of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit-guarantee schemes [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0049&from=EN>

8. Financial Services Compensation Scheme Annual Report and Accounts 2014/15 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.fscs.org.uk/globalassets/publications/fscs_arac_2015_final_lo_web_version.pdf

9. Financial Stability Board «Thematic Review on Deposit Insurance Systems», 7 February 2012 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_120208.pdf?page_moved=1

10. FSCS announces final levy for 2015/16 at £319m [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.fscs.org.uk/industry/news/2015/april/fscs-announces-final-levy-201516-at-319m/>

11. IADI Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems / International Association of Deposit Insurers (IADI) – 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iadi.org/docs/cprevised2014nov.pdf>

12. International Association of Deposit Insurers “Funding of Deposit Insurance Systems”, May 2009 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.iadi.org/docs/funding%20final%20guidance%20paper%206_may_2009.pdf